

AFRİKA'DA FAALİYET GÖSTEREN TÜRK STK'LARIN BARIŞ İNŞA EDİCİ KAPASİTESİ

PEACE BUILDING CAPACITY OF TURKISH NGOS OPERATING IN AFRICA

Yıl 1, Sayı 1, ss.05-25.

Year 1, Issue 1, pp.05-25.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 11.01.2021

Submitted: 11.01.2021

Kabul Tarihi: 22.01.2021

Accepted: 22.01.2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

İşbilir, A.C. (2021). Afrika'da Faaliyet Gösteren Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 05-25.

Alptekin Cihangir İŞBİLİR

Sakarya Üniversitesi

ciis34@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8884-5275

Öz

Sivil toplum kuruluşları çatışmaları önleme, çatışmalara müdahale etme ve çatışma sonrası barış inşası süreçlerinde merkezi olmasa da destekleyici rol oynayabilmektedirler. Devletler düzeyinde icra edilen diplomatik münasebetleri tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte çok yollu diplomasinin unsurları olarak faaliyet icra edebilen STK'ların zaman zaman tavandan tabana ve/veya tabandan tavana diplomasini zincirinin birer halkası olarak fonksiyon icra ettikleri görülebilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de sivil toplum yapısındaki kapasite artışı ve sivil faaliyetlerin uluslararası boyut kazanması son otuz yılda gittikçe artan oranda gözlemlenmektedir. Bu çalışmada Türk STK'ların barış inşa edici kapasitesinin Afrika boyutu araştırılacak ve bu kapasitenin unsurları olan gözlem/izleme, koruma, savunuculuk, sosyal uyum, sosyalleşme, kolaylaştırma, servis sağlama ve radikalleşme ile mücadele fonksiyonları çerçevesinde Türkiye'deki mevcut sivil toplum yapısı sorgulanacaktır. Böylelikle Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik resmi politikasını tamamlayacak ve destekleyecek mahiyette değerlendirilmesi gereken Afrika'ya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum yapısının barış inşa edici kapasitesinin geliştirilmesi için öneriler sunulmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda bu çalışmada, Afrika'da faaliyet gösteren resmi ve sivil kurumların barış inşası perspektifinden uyumları tartışılarak muhtemel risk ve avantajlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Barış İnşası, Sivil Toplum, Afrika.

Abstract

Non-governmental organizations can play a supportive role in conflict prevention, conflict response and post-conflict peacebuilding processes. They also can act as elements of multi-way diplomacy that complement and support diplomatic relations at the state level and therefore it NGOs function can be seen as a link in the top-to-bottom and/or bottom-up

diplomacy chain. In this context, it has been observed in the last thirty years that civil society structure in Turkey is increasing its capacity and civil activities are gaining an international dimension.

In this study, the African dimension of the peace-building capacity of Turkish NGOs will be investigated and civil society structures in Turkey will be questioned in the frame of the functions of this capacity such as observation, protection, advocacy, social cohesion, socialization, facilitation, service delivery and fight with radicalization. Since suggestions will be offered to improve the peace-building capacity of the civil society structure operating in Africa, which should be evaluated as a complementation of Turkish official policy toward African countries. At the same time, in this study, possible risks and advantages will be identified by discussing the harmony of official and civil institutions operating in Africa from a peace building perspective.

Key Words: International Relations, Peacebuilding, Civil Society, Africa.

Structured Abstract

Subject: The ways in which non-governmental organizations are parts of conflict prevention, conflict intervention and transformation, and peacebuilding processes can be examined within the framework of eight functions: observation, protection, advocacy, social cohesion, socialization, facilitation, service delivery and fight with radicalization. In this study, firstly, based on this theoretical framework, the peace-building capacity of Turkish non-governmental organizations is discussed and questioned specifically in Africa.

Objectives: The decrease in distances with the development of communication tools has changed the classical diplomacy understanding to a great extent. Multi-way diplomacy started to gain importance in the international relations system, where elite diplomatic activities were not decisive on their own. Furthermore it is observed that civil society structures, which are among the elements of multi-way diplomacy, have played a supportive role, although they are not central to the whole of diplomatic activities. This supportive role of non-governmental organizations has reached undeniable dimensions in the field of conflict resolution. As the peace building capacity of non-governmental organizations, which perform various functions in the peace and state building phases to the extent that states allow and conflict violence permits, increases, their activities in this field also strengthen. Hence in this study, it is aimed to identify the peace-building activities of Turkish NGOs in the African field. In addition, it is aimed to determine the capacity required to carry out peace building functions in each phase, including pre-conflict, conflict and post-conflict. Finally, it is aimed to argue the efficiency of cosmopolitan diplomacy techniques by debating the harmony between elite diplomatic activities and civil activities.

Methods: Inventory study on civil society structure in Turkey and organizations working in Africa is carried out, following the literature and case studies related to the peacebuilding functions of non-governmental organizations are examined. Later, it is tried to assess separately civil society organizations according to their activities classified within the peacebuilding functions, and the peace-building capacity of non-governmental organizations operating in Africa or working on Africa is tried to be identified. As a result, recommendations and determinations about the required capacity are discussed.

Results: Although the supportive functions of non-governmental organizations for conflict intervention and peacebuilding processes are largely certain, it would not be wrong to say that the lack of human resources in these areas, the structure of the international system which is not bring in justice and sanctions, and the attitudes of the states are still the most important factors that determine the course of these processes. However, the hybrid and sophisticated transformation of wars and conflicts increases the importance of non-governmental organizations day by day.

Turkey's growing attention to Africa, and its enterprising and humanitarian foreign policy in the fields of diplomacy, politica, economy, and cultural have triggered the development of the civil societies' capacity.

Although the activities of Turkish NGOs in Africa are very insufficient when classified and analyzed, they will have a medium and long-term impact for the establishment of peace in Africa. Hence, in order to strengthen this effect, it is necessary to establish both new civil society structures and improve their existing capacity within the framework of peacebuilding functions of non-governmental organizations and a strategic plan. Another step that will have a multiplier effect on this development will be to increase the development aid for African countries and to focus on projects aimed at improving the capacity of local civil society and media. In addition, for the sake of peacebuilding functions' success in the regions where they are working, projects should be planned and executed with a holistic approach. Accordingly, it would be beneficial to find civil society structures that focus on the African diaspora and carry out activities on diaspora relations.

Giriş

Sosyal bilimlerde anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümüne yönelik oluşturulan mekanizmalar, yapılan araştırmalar, silahsızlanma, güvenlik, savaş ve çatışmaların sebep olduğu olumsuzluklara karşı geliştirilen yaklaşımlar barışçı yaklaşımlar olarak nitelendirilmektedir (Sönmezoğlu ve Yıldız ve Arıboğan, ve Dedeoğlu, 1992). Uluslararası ilişkiler terminolojisinde dünya savaşlarından sonra Birleşmiş Milletler (BM) sistemi içerisinde “uyuşmazlıkların çözümü” diye çerçevesi çizilen ve hukuki ve siyasi önlemler olarak ikiye ayrılan, keza BM Şartı'nın 33. maddesinde sıralanan müzakere, arabuluculuk, iyi niyet misyonları, araştırma komisyonları ve uzlaşma komisyonları yöntemleri ile belirlenen mekanizmalar öncelikle ifade edilebilmektedir (İskit, 2007). Son dönemde geliştirilen “çatışma çözümleri” yöntemleri ise diplomatik ve siyasi mekanizmalar dışında akademik ve sivil çevrelerin denkleme dâhil edildiği bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir (Sandıklı ve Kaya, 2012).

Liberal düşünce ekolünün temsilcilerince geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde “barış inşası” kavramının geliştirilmesine ve akademik anlamda yoğun çalışmalar yapılmasına rağmen BM bünyesinde geliştirilen ‘barış yapmak’, ‘barışa zorlamak’ ve ‘barışı inşa etmek’ yaklaşımları Soğuk Savaş sonrası barış inşa çalışmalarının gelişmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde “barışçı çözüm”, “barış gücü” ve “barış içinde bir arada yaşama” gibi klasik kavramların yanına “barış inşası”, “insani müdahale”, “koruma sorumluluğu”, “insani diplomasi” gibi yeni kavramlar eklendi ve barış inşası çalışmaları yeni bir boyut kazandı (Akyeşilmen, 2013) (Sandıklı ve Kaya, 2012).

Son otuz yılda çok hızlı bir şekilde gerçekleşen iletişim devriminin de etkisiyle uluslararası ilişkileri etkileyen aktörlerin etkinliği geçmişe oranla daha da arttı. Uluslararası şirketler, sivil toplum örgütleri veya devlet dışı aktörler, düşünce kuruluşları, akademik kurumlar, dini teşkilatlar, medya kuruluşları veya kültür-sanat çevreleri uluslararası ilişkilerde devletler gibi merkezi rol oynamasalar bile destekleyici işlev görmeye ve klasik diplomatik inisiyatifleri etkilemeye başladılar.

Bu sivil yapılar kimi zaman elit seviye diplomatik inisiyatiflerin aracı olurken kimi zaman da klasik diplomatik teşebbüsleri tetikleyen veya ön açan bir fonksiyon icra etmişlerdir. Bazı hükümetler bu sivil yapıları kendi dış politikalarının ulusal veya uluslararası toplumlar tarafından benimsenmesi için kullanmışlar, tavandan tabana ve tabandan tavana etkileşimi yönetmek için yeni sivil yapılar dahi oluşturmuşlardır. Bu sebeple sivil yapılara özellikle İslam ülkelerinde bazı çevreler depolitizasyon veya asimilasyon aracı olmaları ihtimaline binaen mesafeli durmuşlardır. Bununla birlikte bağımsız sivil yapılar toplumsal direncin artırılması ve yapısal şiddetle mücadele için gerçekleştirilen pozitif barış inşası çalışmalarından çatışmaların çözümü ve barış inşası faaliyetlerine kadar birçok sahada aktif olmaya başlamışlardır.

Uluslararası ilişkilerde çatışmaların çözümü ve barış inşası sahasının henüz gelişme safhasında olduğu gerçeğinden hareketle sivil toplum ve barış inşası konusunun oldukça yeni ve araştırmaya ve çalışmaya muhtaç bir saha olduğu açıktır. Bu konuda dünyanın birçok yerinde krizlere müdahil olan, barış süreçlerine katılan, çatışmalarda insani diplomasi icra eden ve çatışma sonrası barış inşası veya

devlet inşası süreçlerinde aktif olan çok sayıda devlet dışı örgüt bulunmaktadır. Ancak bu sivil yapıların işlevleri, süreçlere olumlu-olumsuz etkileri ve devletlerle münasebetleri üzerine çalışmalar henüz yeterli olgunluğa erişmemiştir (Paffenholz, 2010).

Türkiye'de Osmanlı Devleti'nden çok zengin bir vakıf kültürü mirası devralınmasına rağmen vakıfların yeniden kurulmaya başlaması son elli yılda gerçekleşmiştir. Modern sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve yaygınlaşması ise yoğun bir şekilde Soğuk Savaş sonrası vuku bulmuştur. Vakıf geleneğindeki duraklama dönemine ve sivil toplum kuruluşlarının son otuz yılda yaygınlaşmasına rağmen Türk toplumunda özellikle toplum direncini artıracak ve pozitif barış inşasını sağlayacak zengin bir yardımlaşma ve dayanışma kültürü ile birlikte derin bir gönüllülük ruhunun varlığı göze çarpmaktadır (Zaim, 2005).

Soğuk Savaş sonrası uluslararası şartların özgürlükleri besleyen zemini ve Türkiye'nin dünyaya açılma süreci ile birlikte sivil toplum kuruluşları yaygınlaşmaya başlamış, iki binli yıllarla birlikte ise Türk STK'ları ulusal faaliyetlerinin yanı sıra uluslararası alanda projeler geliştirmeye, bölgesel ve küresel ağlara katılmaya başlamışlardır. Türkiye'deki sosyoekonomik şartların iyileşmesi ve ulaşım imkânlarının gelişmesi ile birlikte özellikle insani krizlere duyarsız kalmayan Türk STK'ları dünyanın her yerinde faaliyet yapmaya başladılar.

Türkiye'de doksanlı yıllardan sonra gelişmeye başlayan sivil toplum kuruluşlarının ilgisini insani krizlerle gündeme gelen Afrika'nın çekmesi ise ancak iki binli yıllardan sonra mümkün olabilmıştır. Eğitim ve sağlıkla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarından insani yardım kuruluşlarına, düşünce kuruluşlarından ekonomi ve iş çevrelerinin kurduğu sivil yapılara kadar bugün yüzlerce Türk STK'sı Afrika'ya yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir (Orakçı, 2018). FETÖ'nün uzun senelerdir yaptığı olumsuz çalışmaların etkisiyle Türk STK'ların çalışmaları nispeten zarar görmüş olsa da son beş yıldır bozulan ve zehirlenen sivil ilişki zemini yeniden tamir edilmeye ve doğru bir rotaya oturtulmaya başlanmıştır. Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve diplomatik olarak Afrika'ya yönelik yoğun açılım siyaseti sivil toplum kuruluşlarının geniş bir yelpazede gerçekleştirdiği faaliyetlerle tamamlanmaya ve desteklenmeye çalışılmaktadır.

Türk STK'ların faaliyetleri özellikle barış inşa edici fonksiyonlar açısından tahlil edilmeye muhtaçtır. Zira Türk STK'ların faaliyetleri incelendiğinde ve aşağıdaki teorik perspektife göre tasnif edildiğinde Afrika toplumlarının dirençlerini artırmak, sivil toplum bilincini yaygınlaştırmak ve sosyoekonomik kalkınmaya katkıda bulunduğu için pozitif barış inşasına, çatışmaları önleme, çatışma sonrası barış inşa süreçlerine müdahaleleri yönüyle de negatif barış inşasına etkileri vardır. Ayrıca Türkiye'nin kıtada sömürgeci geçmişi olmaması sebebiyle Türk STK'ların Afrika toplumlarıyla kolay iletişim kurabilmesi barış inşasına yönelik faaliyetlerde çarpan etkisi yaratmaktadır.

Her ne kadar Türk STK'ların faaliyetlerinin Afrika'nın tamamına yeterince yaygınlaşmaması ve barış inşası açısından profesyonel bir kapasiteye henüz erişememiş olması bu çalışma ile tespit edilmiş olsa da bu gelişme seyri ile ihtiyaçlara göre bir kapasite inşası ile orta ve uzun vadede kıta barışına daha çok hizmet edecek bir seviyeye Türk STK'ları ulaştıracaktır.

Bu çalışmada öncelikle sivil toplum kuruluşlarının barış inşa fonksiyonları ayrı ayrı teorik olarak incelenecek sonra da Türk STK'ların Afrika faaliyetleri bu çerçevede değerlendirilecektir. Nihayet, Türk STK'ların Afrika faaliyetlerinden yola çıkarak barış inşa edici kapasitesi tartışılacak ve mevcut kapasite ile birlikte olması gereken optimum kapasite için ne tür çalışmalar yapmak gerektiğine dair öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

Sivil Toplum ve Barış İnşası

Realizmden etkilenen çatışma yönetimi ekolünde devlet dışı aktörlere önem verilmediği için sivil toplumun sınırlı bir rol oynadığı bilinir. Ancak sivil toplumun arabulucu olduğu istisnaî durumlar da olmuştur. Çok yollu diplomasi (Multi-Track Diplomasi) modelinde de ifade edildiği gibi resmi barış müzakerelerine paralel sivil forumların kurulması ve kurulan bu forumlarda oluşan bilgi birikimi 1. Yol (Track-1) diplomasi aktörlerine tavsiye niteliğinde iletilerek barış inşası sürecine sivil toplum dâhil edilebilmektedir (Paffenholz, 2010). Bu metodun daha geniş ve farklı şekli ise tavandan tabana uygulanan yöntemdir. Bu yöntemle göre geniş kapsamlı bilgilendirme kampanyaları veya kamuoyu yoklamaları aracılığıyla halkın resmi pazarlık sürecine dâhil edilmesi düşünülmüştür (Ramsbotham ve Woodhouse ve Miall, 2017).

Sivil toplum pek çok barış inşası teorisinde farklı ağırlıklarda ve şekillerde olmak üzere yadsınamayacak bir role sahip duruma gelmiştir. İdealist alternatif söylem, Marksizm'den etkilenmiş ekoller ve orta seviye barış inşa ekollerinde ve ikinci nesil çatışma yönetimi ekolünde devlet dışı aktörlere veya sivil topluma daha çok önem verilmeye başlanmıştır.

Çatışma çözümleri, çatışmayı dönüştürme ve çatışma yönetimi yaklaşımlarında ve barışı yapma, barışı koruma ve barış inşası uygulamalarında sivil toplum kuruluşları çok güçlü ve birincil aktör değildirlir. Sivil toplum kuruluşları devletleri silahlı işgalle tehdit edemezler, ekonomik yaptırım uygulayamazlar; tarafları ödüllendirmede oldukça sınırlı kabiliyet ve kapasiteleri vardır ve yasal otoriteleri yoktur. Aksine, sivil toplum kuruluşlarının gücü başka özelliklerinden gelmektedir. Özellikle tecrübeden ve bağlantılardan kaynaklanan uzmanlık ve bilgi akışı sivil toplum için iki önemli güçtür.

Sivil toplum kuruluşlarının doğrudan çatışmalara müdahalelerde münhasıran arabuluculuk, müzakere veya savunuculuk misyonlarında ve uygulamalarında diğer uluslararası aktörlere kıyasla altı önemli avantajı vardır: Bunlardan birincisi sivil toplum kuruluşlarının zorlayıcı gücü yoktur. Muhatapları üzerinde güçle baskı oluşturma kabiliyetinin olması sivil toplum kuruluşları için önemli bir avantajdır. Bu sayede yerel liderler, muhatap topluluk mensupları, çatışan taraflardaki sivil toplum kuruluşları psikolojik olarak daha rahat fikirlerini ve ihtiyaçlarını ifade edebilirler.

Sivil toplum kuruluşlarının bir diğer avantajı taraflar arasında âdil bir tutum takınabilmesinden kaynaklanır. Bu anlamda tarafsızlık pratikte mümkün değilken her iki tarafa da adaletli ve eşit mesafede olma sivil toplum kuruluşları için güven inşa edici yegâne unsur olduğu için barış çalışmalarında çok önemli bir avantajdır. Tarafsızlık her iki tarafa da yardım etmeme veya desteklememe anlamına gelirken adaletli ve eşit mesafede olma, bir anlaşmazlıkta her iki tarafa da eşit davranma, önyargılı olmama anlamına gelmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının bir diğer özelliği esneklik ve yenilikçilik olarak ifade edilebilir. Devletlerden ve seçmenlerden bağımsızlık, siyasi kaygı taşımama özelliği sivil toplum kuruluşlarını hükümetlerin söylemediklerini söyleme imkânı vermekte, taktikleri değiştirme ve yeni stratejiler geliştirme hürriyeti sağlamaktadır. Pozisyona bağlı güç yerine halka ve topluma dayalı güç ve ahlaki otorite yenilikçi ve zorlayıcı olmayan stratejiler izlemekte ve barış süreçlerine bu şekilde dâhil olmakta sivil toplum kuruluşlarına önemli bir alan açmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarına barış çalışmalarında avantaj kazandıran önemli bir unsur yerel bilgi ve bağlantılardır. Çatışma öncesi yerel bağlantıları ve bilgileri olan uluslararası ve ulusal sivil toplum kuruluşları özellikle çatışma başladığında çatışma bölgelerinin ihtiyaçları, yerel kültürel dinamikler ve yerel şartlarla ilgili sürece müdahil aktörlere kolaylık sağlayacak uzmanlık bilgisi sunabilir. Böyle durumlarda en önemli faktörlerden birisi sivil toplum kuruluşlarının yerel liderler, sivil toplum kuruluşları ve yerel hükümetle bağlantı kurabilme kapasiteleridir.

Aşağıda incelenecek olan barış inşa süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonlarından birisi ve öncelikli olanı 'izleme' veya 'gözlem'dir. Yerel bağlantılarla sürekli irtibatla kalarak, sürdürülebilir gözlem mekanizmaları kurarak çatışma öncesi, çatışma esnasında veya çatışma sonrasında sivil toplum kuruluşları fonksiyon icra edebilir ve diğer sivil çalışma sahalarına zemin sağlayacak bir bilgi kaynağı haline dönüşebilir. Sözelimi gözlem olmadığı takdirde insani yardım ve hizmet sağlama, koruma, insan hakları ihlallerini tespit etme ve savunma ve elit seviye aktörleri etkileyecek, karar alıcıları harekete geçirecek kampanyalar yapma gibi sivil toplum faaliyetleri gerçekleşemez. Onun için yerel bağlantılara sahip olmak ve bu bağlantı kanallarının sürekli açık olması çatışmayı önlemek ve barış inşası çalışmalarında çok önem arz etmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının bu avantajları koruyabilmesi için çalışma sahalarında ve temsil ettiği değerlerde tutarlı, hesap verebilir, beklentiler, standartlar ve çeşitli aktörlere adapte olabilecek esneklikle olmaları gerekir. Sivil toplum aktörlerinin başarısı elit seviye aktörlerle uyum olduğu kadar toplumsal tabanda güven kazanmasına bağlıdır (Mang'eni, 2009). Hangi sahada ve hangi metotla çalışırsa çalışsın sivil toplumun retorikte ve fiiliyatta tutarlı olması yukarıda sayılan avantajları koruyabilmesi ve etkin olması için şarttır.

Tahania Paffenholz'un kavramsallaştırmasıyla sivil toplum kuruluşlarının barış inşasındaki yedi fonksiyonu sırasıyla şunlardır: 1- Koruma (protection), 2- Gözleme (monitoring), 3- Savunuculuk ve kamu iletişimi (advocacy and public communication), 4- Grup içi sosyalleşme (in-group socialization), 5- Sosyal uyum, 6- Arabuluculuk ve Kolaylaştırma ve 7- Hizmet sağlama (service delivery). Bu fonksiyonlara, her ne kadar 'sosyal uyum' ve 'grup içi sosyalleşme' başlıklarında değerlendirilebilse de önemi itibarıyla sekizinci olarak 'radikalleşme ile mücadele fonksiyonu' (*deradikalizasyon*) eklenebilir (Paffenholz, 2010).

1. Koruma Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının öncelikli fonksiyonlarından birisi korumadır. Teorik olarak sivil toplumun demokratik teoriye dayandırılarak bireyleri, vatandaşları ve toplumları baskıcı devlete karşı koruma işlevi vardır. Barış inşası çerçevesinde ise silahlı güçlere karşı sivillerin korunmasını ifade etmektedir. Bu koruma işlevi gözleme, uluslararası eşlik etme, barış bölgeleri oluşturma, insani yardım, insan güvenliği konusunda girişimlerde bulunmakla gerçekleşebilmektedir. Bu işlevleri harici sivil toplum kuruluşları gerçekleştirebildiği gibi yerel sivil toplum kuruluşları da yapabilmektedir. Koruma fonksiyonu sivil toplumlar için oldukça profesyonel bir kapasite de gerektirebilmektedir ve ciddi güvenlik risklerini içinde barındırmaktadır. Daha çok devletlerin ve BM gibi uluslararası örgütlerin yapmasının beklendiği koruma işlevinde sivil toplum kuruluşları istisnai olarak bilhassa kendi toplumlarında koruma görevlerini üstlenebilir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları mayın temizleme, silahsızlandırma, topluma kazandırma gibi güvenlik müdahalelerine ve faaliyetlerine de destek olabilmektedirler.

Koruma denilince sadece can güvenliğini koruma anlaşılmalıdır. Kimlik, psikoloji, namus ve haysiyet gibi unsurlar da korunmaya muhtaçtır ve sivil toplum kuruluşları özellikle bu sahalarda daha geniş çalışma alanı bulabilmektedirler. Çatışma bölgelerinde can güvenliği ile birlikte bu unsurların da güvenliği ciddi tehlike altında kalabilmekte ve özel ihtisas çalışmaları ve rehabilitasyon projeleri ile ancak korunabilmektedir.

2. Gözleme/İzleme Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşası çalışmalarındaki bir diğer fonksiyonu ise izleme veya gözleme faaliyetleridir. Uluslararası ve yerel sivil toplum kuruluşları çatışma durumunu, çatışma öncesi kriz potansiyelini ve seyrini, çatışmanın gelişimini gözlemleyip karar mercilerine raporlama yapabildikleri gibi tavsiyelerde de bulunabilirler. Gözleme ile yerel insani ihtiyaçlar, çatışmanın

toplumsal gruplardaki algılanma şekli ve insan hakları ihlalleri raporlanır ve diğer fonksiyonlar için zemin teşkil edecek bir sistematik bir bilgi elde edilmiş olur. Gözlemelemede çatışma sahasında bizzat yapılabileceği gibi yerel bağlantılar aracılığıyla kurulacak bir sistemle de yapılabilir. Bu çalışmayı yapan sivil toplum kuruluşu yerelden topladığı bilgileri bir rapora dönüştürebilir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları gözlemelemede ve izleme faaliyetlerini profesyonel medya takibiyle tamamlayabilirler ve elde ettikleri bulguları medya, karar mercileri, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile paylaşarak krizin veya çatışmanın seyrini değiştirebilirler veya barış inşa çalışmasına katkıda bulunabilirler (Paffenholz, 2010).

Barış inşa sürecinin her safhasında gözlem ve değerlendirme yapmak gerekir. Gözlem ve değerlendirme süreçleri benzer olsa da aynı değildir. Gözlem, barış inşası süresince devam eder, daha çok içerden öğrenmeye ve programı yeniden dizayn etmeye odaklanır. Gözlem ve araştırma faaliyetleri sürekli yerel göstergeleri izleyen küçük gruplar tarafından gerçekleştirilir. Aslında gözlemi etkili ve önemli kılan faktörler de bunlardır. Değerlendirme ise araştırma süreçlerinin sonunda veya barış inşa çalışmalarının aralarında yapılan, daha çok barış inşa süreçlerini fonlayan bağışçıları memnun etmeye veya karar alıcılara yönelik raporları ihtiva eden çalışmalardır.

Gözlem ve değerlendirmenin bir diğer amacı öğrenmektir. Bu öğrenme süreci sahada hangi tekniklerin, çalışmaların ve projelerin başarılı olup olmadığını gözlemlemek ve gelecek stratejilerini belirlemek için çok faydalı olmaktadır. Başarısız örnekler çatışma değerlendirmelerinin doğruluğunu test etmek için de yeni fırsatlar sunar. Çatışma haritalandırmalarındaki ve planlamalardaki hatalar ve eksikler gözlem ve değerlendirme çalışmaları sonunda ortaya çıkartılabilir. Bu sebeple öğrenme gözlem ve değerlendirmenin merkezinde olmalıdır ve uygulama safhasındaki barış inşa süreçlerinin geliştirilmesi için kullanılmalıdır. İyi gözlem ve kaliteli değerlendirme, dinamik çatışma sistemlerine karşı geliştirilecek yaklaşımların ve planlanan müdahalelerin etkinliğini artıracak yenilikçi katkılar geliştirmek adına eşzamanlı geri beslemeler sunar. Bu sağlıklı bilgi akışının ve değerlendirmelerin doğru karar almaya, çatışma seyrini doğru okumaya yardım etmesi barış inşa süreçlerini güçlendirir (Schirch, 2013).

Gözlem ve değerlendirme için çok çeşitli veri toplama stratejileri uygulanabilmektedir. Mülakatlar, odak gruplar, toplumsal istişareler, anketler, mobil telefonlar ve çeşitli online uygulamalar yoluyla bilgi toplama, yerel araştırma ekiplerini kullanmak ve fotoğraf, video veya çeşitli bilgi-belgeler temin etmek gibi çatışmaların şiddetine ve barış inşa süreçlerinin bağlamına göre farklı teknikler uygulanabilmektedir.

3. Savunuculuk Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşası süreçlerinde müdahil olabilmek için üçüncü fonksiyonu savunuculuk ve kamu iletişimidir. Savunuculuk sadece yerel ve uluslararası hukuk mekanizmalarını kullanmak demek değildir. Yerel sivil toplum aktörleri tarafından gündem oluşturulması, sivil toplum kuruluşlarının barış görüşmelerine dâhil olması için lobi faaliyetlerinde bulunması, çeşitli kampanyalarla kamuoyu baskısı oluşturulması gibi faaliyetler de savunuculuk kapsamına girmektedir. Savunuculuk faaliyetlerinin bir kısmı halka kapalı gerçekleştirilirken bir kısmı halka açık uygulanabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları siyasi mercilerle özel iletişim kurup resmi olmayan görüşmelerle siyasi elitler ve diplomatik kanallarla sorunları tartışma gündemine taşıyıp çözüm aramaları halka kapalı savunuculuk girişimleri olarak ele alınabilir. Gösteriler, basın açıklamaları, imza kampanyaları ve dilekçe çalışmaları gibi faaliyetler kitlesel destek gerektirdiği için halka açık savunuculuk inisiyatifleridir (Paffenholz ve Spurk ve Belloni ve Kurtenbach ve Orjuela, 2010).

Çatışmaların fazlarında savunuculuk da çeşitlenebilmektedir. Silahlı çatışma esnasında sivil toplum kuruluşları ateşkes ve barış anlaşmasına varılmasını savunabilir ve bu hedef doğrultusunda çalışabilir. Çatışma esnasındaki insan hakları ihlalleri ve şiddete maruz kalan kişi ve toplulukları tespit edip bu kesimlerin haklarını savunacak mekanizmalar geliştirebilir, kampanyalar, gösteriler ve kamuoyu yoklamalarıyla resmi pazarlık süreçlerine dahil olabilir. Çatışma sonrası safhalarda ise sivil toplum

kuruluşları şiddetin yeniden başlamaması için faaliyetlerde bulunabilir veya barış anlaşmalarının olması gerektiği şekilde işlemlerini savunabilir.

Savunuculuk, diğer fonksiyonlarla özellikle gözlemlene ve değerlendirme fonksiyonu ile birlikte uygulanmalıdır. Zira savunuculuk faaliyetlerinin etkili olabilmesi sahadan doğru bilgilerin elde edilip doğru değerlendirmelerin yapılmasına bağlıdır. Ayrıca savunuculuğun her türü ve kamu iletişimi için ayrı ayrı profesyonel ve uzmanlık kapasitesi gerekebilir. Bu fonksiyona yoğunlaşan sivil toplum kuruluşlarının daha çok uluslararası hukuk, insanî hukuk, uluslararası ceza hukuku, kampanya yönetimi, medya ve tanıtım gibi sahalarda profesyonel insan kaynaklarıyla çalışması gerekebilir.

4. Grup İçi Sosyalleşme Fonksiyonu

Sosyalleşme toplum içinde demokratik davranışları destekleme ve demokratik değerleri geliştirme açısından sivil toplum için anahtar bir fonksiyon olarak nitelendirilebilir. Demokratik davranış bireylerin sivil toplum kuruluşlarına, sivil ağlara ve hareketlere aktif katılımıyla gerçekleştirilebilir. Örneğin demokrasinin Avrupa'daki gelişimine baktığımızda sivil toplum örgütlerinin otoriter rejimlere karşı başat bir rol üstlendiğini ve demokratik dönüşümü sağlamada etkili bir rol oynadığını görebiliriz (Karataş, 2020: 46). Bu teörinin kuruluş ve gelişimi Tocqueville, Putnam ve Gramsci sayesinde olmuştur denebilir. Barış inşası bağlamında ise özellikle bölünmüş toplumlarda barış kültürünün telkini şeklinde bu fonksiyon icra edilebilmektedir. Çatışmanın tüm fazlarında ve çatışma sonrası barış inşa faaliyetlerinde bu fonksiyonla grup içi ve toplum içi grupların bir araya getirilmesi, entegrasyonu, barışçıl çatışma çözümü bakışı ile gerçekleştirilebilmektedir. Barış eğitimleri, sosyal ve kültürel faaliyetler, festivaller ve geleneksel buluşmalar sayesinde grup içi sosyalleşme fonksiyonu icra edilebilmektedir. Barış kültürünü grup içinde yaygınlaştırmak ve grup kimliğini konsolide etmek şeklinde iki farklı gruba ayrılabilen faaliyetlerle sivil toplum kuruluşları barış inşasına katkıda bulunabilmektedirler. Özellikle bireyleri hedef alan barış kültürü ve grup içi kimlik inşası çalışmaları ile makro seviyede devam eden barış süreçlerinin başarısı arasında bağlantı kurulabilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bu fonksiyonu icra ederken gözlemlenen en önemli dezavantajı ise bu faaliyetlerin sürdürülebilir ve güçlü olup olmamasıdır. Yerel seviyedeki barış kültürü eğitimleri ve grup kimliğini güçlendirmeye yönelik çalışmalar güçlü ve sürdürülebilir olduğu takdirde makro seviyedeki barış inşa faaliyetlerine etki ettiği gözlemlenmektedir (Paffenholz ve Spurk, 2010).

5. Sosyal Uyum Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının önemli bir fonksiyonu da sosyal uyum ve bütünleşmedir. Demokratik sivil toplum söylemlerinde, bütünleşme, toplumu inşa etmede önemli bir sivil toplum fonksiyonu olarak görülmektedir. Grup-İçi sosyalleşme gibi, sosyal bütünleşme de Gramsci, Tocqueville, ve köprü kuran bağlar kavramını işleyen Putnam'dan etkilenmiştir. Grup-İçi bağları kuvvetlendirmenin yanı sıra hasım gruplar arasında köprü kuran bağlar oluşturmak da hayati öneme sahip görülmektedir. Sosyal bütünleşme temelli faaliyetler üçe ayrılmıştır:

1. Barış için ilişki merkezli bütünleşme: Çatışan grupları bir araya getirerek ötekine karşı tutumlarda uzun vadeli değişiklik temin etmeye çalışılır. Bu bağlamda atölye çalışmaları, karşılıklı iletişim kurmak, karşılıklı ziyaretlerde bulunmak gibi faaliyetler yapılır.

2. Barış için sonuç odaklı bütünleşme: Bu tarz faaliyetlerde çatışan grupları bir araya getirerek, bağ kurmanın da ötesinde, daha büyük sonuçlara ulaşmayı hedefler. Barış inşası için çözüm üretmeyi hedefleyen çatışma çözümü atölyeleri bu faaliyet türüne örnek olarak verilebilir.

3. İş ve kalkınma için sonuç odaklı bütünleşme: Çatışan grupları barış dışındaki amaçlar için bir araya getirmeyi hedefler. Çok etnik yapıları ticaret odaları bu faaliyet türüne örnek olarak verilebilir. Bu

yolla, güven duygusunun ve sosyal kapitalin neredeyse bilinçdışı bir şekilde geliştiği öne sürülmektedir (Paffenholz ve Spurrk ve Belloni ve Kurtenbach ve Orjuela, 2010).

6. Arabuluculuk ve Kolaylaştırma Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının çatışma çözümü ve barış inşa süreçlerindeki önemli bir fonksiyonu da arabuluculuktur. Aslında arabuluculuk sadece devletle vatandaşlar arasında değil, gruplar arasında da gerçekleştirilir; silahlı gruplar arasında, silahlı gruplarla toplum arasında, silahlı gruplarla toplumlar ve kalkınma kuruluşları arasında benzer inisiyatifler alınabilir. Esir veya mahkûm takası, tarafların birbirlerini anlamalarına yardımcı olmak, karşılıklı algıları test etmek, çatışmanın tansiyonunu düşürmek gibi birçok sebeple arabuluculuk faaliyetleri gerçekleştirilir.

Bu fonksiyon son yıllarda üzerinde daha çok çalışılan insani diplomasi çerçevesinde de incelenebilir. İnsani diplomasi kriz, çatışma ve savaş bölgelerine sadece insani yardım ulaştırılması anlamına gelmemektedir. İnsani yardım dışındaki konularda da mağdur, muhacir veya zarar görmüş sivillerin korunması, kurtarılması, daha iyi şartlara ulaştırılması, insani yardımların ulaştırılması veya insani yardımın önündeki engellerin kaldırılması için icra edilen faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Yerel taraflarla, karar alıcılarla ve uluslararası kurumlarla müzakereler ve görüşmeler yaparak, siyasi otoriteler üzerinde baskı kurarak çatışma ve savaş mağdurlarının durumlarının iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmasını temin etmek için yürütülen insani diplomasinin ortaya çıkması, mevcut uluslararası sistemin adalet üretmemesi, uluslararası hukuk kurallarının icra edilmemesi, savaş hukuku, insancıl hukuk ve mülteciler hukuku gibi düzenlemelere riayet edilmemesi ve kartografik ve çıkar odaklı dış politika uygulamalarının yaygınlaşması sonucu olmuştur. Siyasi angajmanlar çoğu zaman devletler düzeyinde diplomasi ile çatışma ve savaş bölgelerindeki mağdur insanların durumlarını değiştirmeye kifayet etmediği gibi aksine durumu daha da kötüleştirici etki yapabilmektedir. İnsani diplomasi kanalları güven merkezli birçok faaliyeti içerebilmektedir (Paffenholz, 2010).

Sivil ve yerel unsurlar tarafından icra edilen insani diplomaside odak noktası insandır. İnsani diplomasi aktörleri hükümetlerden emir ve talimat almadıkları gibi resmi temsil hüviyetleri de yoktur. Bununla birlikte faaliyet yaptıkları ülkedeki şartlar çerçevesinde çalışma alanı bulabilirler. Sivil insani diplomasi aktörleri uluslararası hukuk ve faaliyet yaptıkları ülkenin hukuku çerçevesinde hareket etmeleri, icra edilen çatışma yönetimi, çözümü ve barış inşası faaliyetlerine uyumu nispetinde ve diğer sivil aktörlerle koordinasyonu oranında başarılı olabilirler. İnsani diplomasi faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşu mensuplarının en önemli handikabı resmi diplomasinin davranış kalıplarına dönüşme riski ve siyasi ve ekonomik angajmanlar yoluyla güven kaybetme tehlikesidir.

Türkiye'nin de dış politikasını tarif etmek için kullandığı insani diplomasi kavramına yüklediği anlamla sivil toplum kuruluşlarının icra ettiği insani diplomasi arasında fark vardır. Türkiye yumuşak/ince güç unsurlarını da kullanarak kriz ve çatışma bölgelerine yönelik insani ve vicdani politikası, sığınmacılara kucak açması, AFAD, TİKA, Kızılay, Diyanet Vakfı gibi kurumlar aracılığıyla mağdur, mazlum ve muhacirlere ulaşması insani dış politika vizyonunun bir neticesi olarak değerlendirilebilir.

Türkiye bu çerçevede bir dış politika izlemekle birlikte başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşların bu vizyona göre reform edilmesini de savunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları veya diğer sivil aktörler tarafından icra edilen ve çatışma ve kriz bölgelerindeki sivil mağdurların durumlarının iyileştirilmesine veya içinde buldukları ortamdan kurtarılmasına yönelik sivil diplomatik faaliyetlerdir. Bu yönüyle insan odaklı dış politikadan ayrılmaktadır. Gerek icra edilen aktörler bakımından gerekse hedef ve icra edilme şekli bakımından sivil insani diplomasi resmi insani diplomasi ve dış politikadan ayrılmaktadır.

İnsani diplomasi sahasında önemli sivil inisiyatifler alan İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) kendi insani diplomasi çalışmalarını şu şekilde tasnif etmektedir: "1- İnsani yardımların ulaştırılması için

yürütülen diplomasi, 2- Arabuluculuk, 3- Savaş bölgelerindeki sivillerin kurtarılması, 4- Kayıpların bulunması, 5- Savaş bölgelerindeki esirlerin özgürlüğü için mücadele, 6- Kuşatma altındaki bölgelerde yaşayan sivillere ulaşım.” (İNSAMER, 2018)

IHH, bu faaliyetleri icra ederken şu çalışma prensiplerine uyduğunu açıklamaktadır: “1- Şeffaflık, 2- Konuyla ilgili bütün tarafların beklentilerini öğrenerek hassas dengeleri koruma, 3- Risk analizi ve iletişimi özenle yapma, 4- Gizlilik kurallarına dikkat ve reyting uğruna insanların hayatlarını riske atmama, 5- Söylem ve eylem birliği, 6- İlk zorlukta sürecin kilitlenmemesi, 7- Hayatı söz konusu olan kişiler hangi görüşe mensup olursa olsun eşit davranma, 8- Siyasi polemiklerden uzak durma, 9- Bütün taraflarca kabul görmüş, saygın, sabırlı, bağımsız, cesur, tarafsız bir aktör olma, 10- Sivillerin temsilcisi olma.” (İNSAMER, 2018)

Öte yandan, sivil toplumun, diplomatik çatışma yönetimi faaliyetlerine katkısı sınırlı olmakta ve bazı istisnai vakalarda bu rolün üstlenildiği görülmektedir. Arabuluculuk daha ziyade devletlerin veya BM'nin üstlendiği hükümet fonksiyonu olarak görülmektedir. Bununla birlikte sınırlı da olsa bazı vakalarda sivil toplum kuruluşları arabuluculuk yapmaktadır.

7. Hizmet Sağlama Fonksiyonu

Çatışma ortamlarında, devlet kurumlarının yok edildiği ya da zayıfladığı durumlarda, hizmet sağlama ya da yardım götürme rolü sivil toplum tarafından üstlenilmektedir. Ancak, hizmet sağlama fonksiyonunun barış inşası hedeflerinden olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Mesela yardım sağlamayı, bu yardımlar hayat kurtararak sivil toplumun var olabilmesi için önkoşulları oluşturduğu için, sivil toplumun ayrı bir fonksiyonu olarak görenler vardır. Ayrıca, yardım sağlamayı ekonomik, sosyal ve insani hedefler olarak görenler de bu yardımları sivil toplum desteği olarak adlandırmaktan kaçınmaktadır. Üçüncü bir bakış açısı ise, yardım sağlamanın sivil toplumun barış inşasında önemli olabilmesinin sadece bağışçıların ve temsilcilerin bu rolün farkında olmasıyla ve yardımlar aracılığıyla barış inşası için giriş noktaları bulmaya çalışırlarsa mümkün olabileceğini savunmaktadır (Paffenholz, 2010).

Hizmet sağlama oldukça geniş bir çerçevede değerlendirilebilir. Çatışma riskinden dolayı göç eden sivillere göç yolu boyunca ve geçici kamplarda acil temel insani ihtiyaç yardımı; sağlık desteği, geçici ve kalıcı kamplarda insani yardımdan sağlık, psikoloji, eğitim, barınma yardımları; çatışma bölgelerinde tıbbi yardım, sivil savunma, arama kurtarma, psikolojik rehberlik; çatışma sonrası göçmenlerin geri dönüşleri için rehberlik, barınma, meslek edindirme, psikolojik destek, temel eğitim, sivil toplum kapasite geliştirme, barış eğitimleri, deradikalizasyon eğitimleri gibi çok çeşitli sahalarda hizmetler sağlanabilir.

8. Radikalleşme ile Mücadele (*Deradikalizasyon*) Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşasına katkı yapabilecekleri bir diğer fonksiyonları deradikalizasyon olarak kabul edilebilir. Paffenholz'un kavramsallaştırdığı 7 fonksiyona ilave edilebilecek olan bu sekizinci fonksiyon, çatışma sonrası barış inşasında çatışmaya bizzat katılan bireylerin topluma kazandırılması, tarafların ekonomik, psikolojik ve siyasi sebeplerle yeniden çatışma meylini kırmak, çatışma ortamının etkisiyle yükselen dini, siyasi, mezhepsel ve daha farklı motivasyonlarla artan radikal eğilimlere karşı önlem alma ve çatışma öncesi terör örgütü propagandalarına karşı önlemler ve bir dizi eğitim ve entegrasyon faaliyetleri yaparak terör örgütlerine katılımı önlemek şeklinde başlıca faaliyet sahalarını kapsayabilir. Çatışmaların sadece çatışma bölgelerinde değil ilgili diğer coğrafyalarda da radikalleşmeyi etkileme potansiyeli vardır. Dolayısıyla bu fonksiyon çerçevesinde kriz, çatışma ve bunların sonucu olan göç hareketlerinin iyi yönetilmesi radikalleşme potansiyellerinin tespit edilip daha büyük terör hadisesi ve çatışma olmaması için tedbirler alınması gerekebilir. Bu bağlamda belirgin bir şekilde deradikalizasyon amacı zikredilmese de bazı sivil

toplum kuruluşlarının radikalleşme eğilimi olan bireylere yönelik eğitimleri veya çatışma sonrası barış inşa faaliyetleri kapsamında özellikle çatışmalardan doğrudan etkilenen, bizzat çatışan taraflara yönelik rehabilitasyon uygulamaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca kurumsal bir sivil toplum örgütü gibi olması da dini radikalleşmeye karşı ilim adamlarının, imamların, kanaat önderlerinin deradikalizasyon faaliyetlerine katılmaları; cezaevlerinde, mülteci kamplarında başta olmak üzere sosyal mekânlarda yapılan telkin, eğitim ve faaliyetler deradikalizasyon çalışmalarına örnek verilebilir.

Radikalleşme konusunda Türkiye'deki üniversiteler bağlamında en yeni çalışmalardan birisini yapan Talha Köse ve İpek Coşkun'a göre 11 Eylül 2001, Madrid (2004) ve Londra (2005) tarihlerinde gerçekleştirilen terör saldırıları sonrası terör çalışmaları içerisinde ayrı bir çalışma sahası olarak ortaya çıkan radikalleşme, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası gerçekleşen Afganistan ve Irak işgalleri sonrası ivme kazanmıştır. Konunun "İslamcı terör" veya "Selefi cihatçılık" gibi dışardan kavramsallaştırmalarla ele alınması, sorunun psikolojik, dinî, ekonomik, sosyokültürel ve ideolojik kökenlerini ihmal eden bir kolaylıktır (Köse ve Coşkun, 2018).

Terör ve radikalizmle mücadele adına yapılan müdahaleler ve sözde bütüncül yaklaşımlar bir başka terör ve radikalleşme sürecini tetiklemiş ve adeta kısır döngüye dönüşmüştür. İslam karşıtlığı ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan İslamofobi İslam ülkelerinde radikalleşmeyi tetiklerken aşırı eylemlerin etkisiyle Batı'da aşırı sağ, aşırı sol ve "yalnız kurt" diye nitelenen bir başka radikal ve aşırı tepkileri doğurmaktadır. Bu bağlamda İslam karşıtlığı, ayrımcılık ve İslamofobi ile mücadele de deradikalizasyon fonksiyonu kapsamında sivil toplum kuruluşlarının çalıştığı sahalardan biridir.

Batı ülkelerinde son yıllarda konuyla ilgili ciddi çalışmalar olmasına ve yeni merkezler açılmasına mukabil, terör ve çatışmadan mağdur İslam ülkelerinde bu konudaki çalışmaların azlığı oldukça düşündürücüdür. DAESH, Boko Haram, Eş-Şebab, PKK ve FETÖ gibi terör örgütlerinin sempatinin ve üye kazanmasının önüne geçilmesi ancak derinlikli ve multidisipliner araştırmalarla ve bütüncül çalışmalarla mümkündür.

Sivil toplum kuruluşlarının bu fonksiyonları değerlendirilirken her bir fonksiyon verilen bağlam içerisinde tahlil edilmeli, verilen bağlamda fonksiyonun barış inşasına faydası incelenmeli, sivil toplum aktörlerinin faaliyetleri spesifik fonksiyonlar altında gruplandırılmalı ve farklı aktörlerin faaliyetleri, bağlam da göz önünde bulundurularak, mukayese edilmeli ve her bir fonksiyonun etkinliği barış inşasının her bir aşamasının hedefleriyle değerlendirilmeli. Ancak faaliyetlerin etkinliğinin değerlendirmesinin bağlamı hesaba katmadan ve geniş bir değerlendirme yapmadan mümkün olamayacağı da hesaba katılmalı. Ayrıca her bir fonksiyonu münferit olarak değerlendirdikten sonra, vaka çalışması için bir sonuca ulaşabilmek adına bütün fonksiyonları geniş bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Her bir vakada hangi fonksiyonların barış inşası için duyulan ihtiyaçlara cevap verdiği incelenmeli ve en çok kullanılan ve en etili olan fonksiyonlar belirlenmelidir.

Fonksiyonların diğer fonksiyonları destekleyici ve tamamlayıcı olup olmadığını ya da diğer fonksiyonların amaçlarına zıt düşüp düşmediğini belirlenmelidir. Analizler bağlamla ilişkilendirilmelidir. Hangi bağlam değişkeninin ki bu devlet, medya, silahlı gruplar, şiddet, sivil toplumun yapısı, harici aktörler, bağışçılar olabilir, sivil toplumun barış inşasında etkin ya da etkisiz olduğu tespit edilmelidir. Son olarak her bir vaka çalışması için sivil toplumun barış inşasında oynadığı rolün genel bir resmini çizebilmek için değişkenler incelenmelidir. Mesela, önemli başarılar, hangi aktörlerin daha fazla katkısı olduğu, sivil toplumun etkinliğini destekleyen veya engelleyen faktörler analiz edilmelidir.

Türkiye'nin Afrika'daki Sivil Kapasitesi

Türkiye Afrika'da barış ve güvenliğin tesisine önemli katkılarda bulunabilecek kapasitededir (Oba, 2006). Çatışma, istikrarsızlık, sınır sorunları, insani krizler ve mülteci problemleri neredeyse tüm Afrika ülkelerini kapsayan sorun alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi sömürge idarelerinin geride bıraktığı karanlık ve kanlı miras, suni sınırlar ve azınlık gruplar olarak ifade edilebilir.

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın hemen başında gerçekleşen işgaller ile paylaşılan Afrika'da sınırlar belirlenirken tarihi, etnik ve kültürel unsurlar göz ardı edilmiş sadece dağ, vadi, nehir ve göl gibi coğrafi özellikler ile paralel ve meridyenler dikkate alınmıştır. Sömürge ülkelerinin bu paylaşımı ve Afrika'ya müdahalesi bugüne kadar uzanan sorunların temeli olmuş, günümüzdeki birçok iç çatışma, terör, istikrarsızlık, göç, sınır sorunları ve insani krizleri de tetiklemiş ve kronikleştirmiştir. Tüm bu sorun alanları sel ve kuraklık gibi doğal afetlerin ve salgın hastalıkların etkisini ve şiddetini de artırmaktadır (Daban, 2017).

Her ne kadar Afrika ile birlikte zikredilen olumsuzluklar daha çok günceme gelse de Afrika'nın zengin yer altı kaynakları, genç ve dinamik insan kaynağı, sunduğu coğrafi ve ekonomik fırsatlar bugün de Afrika'yı uluslararası aktörler için cazip hale getirmektedir. ABD, Çin, Fransa, İngiltere, Almanya ve Rusya gibi aktörlerin kıtadaki varlığı bunu göstermektedir. Türkiye ise çok derin ve köklü tarihi ve kültürel bağları olmasına rağmen Afrika'dan uzunca bir süre kopmuş, yirminci yüzyılın büyük bir bölümünde Afrika ülkeleriyle sınırlı ilişkiler kurmuştur. 1998 yılında başlatılan Afrika Açılım Eylem Planı'yla yeni bir dış politika vizyonu geliştirilmiş, özellikle Sahra altı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde resmî bir niyet beyan edilmiştir. Ancak Türkiye'deki iç siyasi şartlar bu planın tam anlamıyla icra edilmesini engellemiş, beklenen Afrika açılımı 2005'te başlayabilmiştir (Balcı, 2017).

2008-2020 arasında büyükelçilik sayısı 12'den 43'e çıkmış, başbakan ve cumhurbaşkanı düzeyinde Recep Tayyip Erdoğan tarafından 27 Afrika ülkesine ziyaret gerçekleştirilmiş, TİKA Etiyopya'dan başlayarak ofisler açmaya ve kalkınma yardımları yapmaya başlamış, THY kıtada birçok noktaya seferler düzenlemeye başlamış, Anadolu Ajansı yeni ofisler ve temsilcilikler aracılığıyla kıtanın nabzını tutmaya başlamış ve ekonomik ilişkilerde her geçen yıl artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Afrika'daki siyasi, diplomatik ve ekonomik varlığının artmasına paralel olarak sivil toplum varlığı da gelişmiş ve sivil toplum görünürlük oranı yükselmiştir. Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin sağlıklı bir zeminde ilişkiler geliştirilmesi için siyasi ve diplomatik ilişkilerin sivil toplum boyutuna yansması son derece önemlidir (Firat, 2010).

Bu dönemde resmî ve sivil faaliyetlere zarar veren ve ilişkileri zehirleyen en önemli faktör FETÖ'nün Afrika'daki varlığı olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimini tertip eden FETÖ Afrika ülkelerinde resmî kurumlara nüfuz etmekle birlikte yüzlerce sivil toplum kuruluşu, eğitim kurumu, diyalog merkezleri ve iş adamları dernekleri gibi araçlarla Türkiye'nin Afrika açılımına ve Afrika'daki varlığına karşı ciddi anlamda tehdit unsuru haline gelmiştir. 2016 yılına kadar FETÖ'ye rağmen Afrika'da gelişen sivil toplum faaliyetleri darbe girişiminden sonra FETÖ'nün tahribatını tamir etmek ve izlerini silmek amacıyla yeni bir boyut kazanmış, bu alandaki siyasi ve diplomatik bir mücadelenin yanı sıra sivil alanda da yeni bir açılım dönemi başlamıştır.

FETÖ'nün Afrika'daki etkisini kırmak ve tahribatını tamir etmek için geniş kapsamlı bir strateji izleyen Türkiye, FETÖ'nün kurduğu eğitim kurumlarının Türkiye Maarif Vakfı'nı devredilmesi için kıta genlinde yoğun bir faaliyet başlatmıştır. "Türkiye'nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapısı" olarak Haziran 2016'da kurulan Türkiye Maarif Vakfı bugün Afrika'nın bazı ülkelerinde FETÖ iltisaklı eğitim kurumlarını devralmış, birçok ülkesinde faaliyete başlayarak eğitim kurumları açmış, diğer ülkelerinde ise benzer faaliyetlerde bulunmak üzere resmî temaslara devam etmektedir (Türkiye Maarif Vakfı, 2020). 54 ülkenin 36'sında FETÖ iltisaklı okulların bulunduğu Afrika'da Türkiye Maarif Vakfı'nın elit seviye diplomatik inisiyatiflerle uyumlu olarak geliştirilen girişimleriyle FETÖ'nün lobi gücü büyük oranda zayıfladı denilebilir (Özcan, 2019).

1998 Afrika Açılım Eylem Planı'nda ortaya konulan vizyonun ve Türkiye'nin 2005 yılını Afrika Yılı ilan etmesinin siyasi, diplomatik ve ekonomik yansımaları olduğu kadar sivil sonuçları da oldu. Özellikle Afrika'da yaşanan insani krizler Türkiye'deki insani yardım kuruluşlarının dikkatini çekti ve bu kurumlar yerel ofisler açmaya veya yerel partnerlerle Afrika'ya yönelik insani yardım kampanyaları

başlattılar. 2005 yılında İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB)'nin kurulması ve Afrika'dan üyelerin bu birliğe katılması, 2008 yılında düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi öncesinde Sivil Toplum Forumu'nun düzenlenmesi sivil toplum etkileşiminin yaşandığı ilk ciddi platformlar olarak kayda geçti. Türkiye'nin 2009-2010 dönemi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği için yapılan oylamada Afrika ülkelerinin tamamına yakın bir kısmından destek alması Türkiye'nin Afrika'da diplomatik hamle yapmasına sebep olmuş, bu diplomatik atak sonrası Türkiye'nin Afrika'daki sivil görünürlüğü de yükselen bir ivme ile artmıştır (İDSB, 2005) (İşbilir, 2014).

2006 yılında Kızılay, Türkiye Diyanet Vakfı, İHH, Deniz Feneri Derneği, Yeryüzü Doktorları, Uluslararası Doktorlar Birliği (AID) başta olmak üzere insani yardım kuruluşlarının Darfur'da gerçekleştirdiği sağlık ve insani yardım faaliyetleri, 2011 yılında Somali'de başlayan insani yardım seferberliği ve Somali'de devletin yeniden inşası için başlayan girişim sivil katılım Afrika'daki sivil toplum etkinliğinin ilk ve toplu örnekleri olarak kabul edilebilir (Orakçı, 2018). Aynı dönemde Türkiye'de mevcut olan birçok vakıf ve dernek Afrika'ya yönelik çalışmalar yapmaya başlamış aynı zamanda Afrika ile ilgili yeni kuruluşlar kurulmaya başlanmıştır. 2005-2020 arasında Afrika'da faaliyet gösteren veya Afrika'ya yönelik çalışmalar yapmak üzere kurulan kurumların sayısı yüze yaklaşmıştır.

Türkiye'nin Afrika'daki sivil varlığını artıran bir diğer hamle ise 2006-2011 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen Afrika Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirvesi olmuştur. "Afrika: Çıkarısız Dayanışma, İyilikte Yardımlaşma" temasıyla düzenli olarak gerçekleştirilen bu zirveler sayesinde Afrika'daki Müslüman toplum temsilcileriyle Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı mensupları, ilgili akademisyenler ve özellikle bu alanda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları arasında sürdürülebilir münasebetler tesis edilmiş, bu toplantılardan sonra Türkiye'de faaliyet gösteren ve dini ve kültürel alanda çalışmalar yapan bazı dernek ve vakıflar Afrika'ya yönelik projeler geliştirmişler hatta Afrika'da şube veya tesis açma girişimlerinde bulunmuşlardır (DİB, 2019).

Yukarda da ifade edildiği gibi bu alandaki çalışmalara en büyük zararı ve darbeyi FETÖ vurmuş ve 15 Temmuz sonrası dini alanda Afrika'da faaliyet yapmak için FETÖ etkisinin izale edilmesi gerekmiştir. Düzenlenen bu zirvelerde FETÖ'nün din istismarı muhataplara anlatılmakla birlikte Afrikalı öğrencilere Türkiye'de eğitim verilmesi, kurban ve Ramazan organizasyonları gibi projeler değerlendirildi. Dini cemaatlerin ve kültürel faaliyetler yapan sivil yapıların faaliyetleri barış inşasına katkı çerçevesinde aşağıdaki bölümde tahlil edilecektir.

Türkiye'nin Afrika'daki sivil kapasitesinin genişlemesi için yapılan en köklü ve uzun vadede sonuç verecek yatırımı ise hiç şüphesiz insana yapılan yatırımdır. Bu çift yönlü yatırımın birinci boyutu Türkiye'de Afrika uzmanları yetiştirmek olduğu gibi ikinci boyutu ise Afrikalı öğrencilerin Türkiye'de okuması için gerekli ve yeterli zemini hazırlamaktır. Son yirmi yılda Afrika'ya ilginin artmasına bağlı olarak Türkiye'de üniversitelerde Afrika araştırma merkezleri açılmaya ve Afrika çalışan lisansüstü öğrenci sayısı artmaya başladı. Ayrıca düşünce kuruluşlarında Afrika çalışmaları açıldığı gibi münhasıran Afrika araştırmaları yapmak üzere az da olsa bazı sivil toplum kuruluşları kuruldu. Öte yandan Türkiye'de okuyan Afrikalı öğrenci sayısı 2003 yılından itibaren katlanarak arttı. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'nin bu dönemde kurulmasının ve Türkiye Bursları programı ile Türkiye'de okuyan öğrencilerin bir kısmına burs vermesinin de bu artış da önemli bir etkisi oldu (YTB, 2020).

YTB'nin burs verdiği Afrikalı öğrencilerin yanı sıra diğer sivil toplum kuruluşlarının desteği ile Türkiye'de eğitim gören Afrikalılar ve kendi imkânlarıyla Türkiye'de lise, lisans ve lisansüstü eğitim alan Afrikalı sayısı 15 bine yaklaşmıştır. 2017/2028 eğitim dönemi için sadece Sahra Altı Afrika'dan Türkiye'ye gelen öğrenci sayısı 11.378'dir ve bu rakam her geçen sene daha da artmaktadır (Baydemir, 2020).

Afrika'dan Türkiye'ye gelen öğrencilerin sivil toplum yapılarıyla tanışması, Türkiye'yi tanınması ve Türkçe öğrenmesi önemli bir zemin teşkil etmekle birlikte, öğrencilerin ülkelerine döndükten sonra bu ilişkileri devam ettirmesi, Türk şirketleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmaları hatta ülkelerinde toplumun her kesiminde görevler alarak Türkiye ile iyi münasebetler geliştirilmesine katkıda bulunmaları Türkiye'nin Afrika'daki varlığı hususunda paha biçilmez bir katkı sunmaktadır. Türkiye'de eğitim gören Afrikalı öğrencilere yönelik faaliyetler yapan Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP) çatısı altında buluşan onlarca dernek gibi sivil toplum kuruluşlarının Afrika'da da etkinlik göstermeye başlaması Türkiye'nin Afrika'daki sivil kapasitesinin artmasına vesile olmaktadır (UDEP, 2021).

Ayrıca Afrika ülkelerinde Türkiye mezunlarının sivil toplum kuruluşları kurarak örgütlenmeleri de bu kapasiteyi zenginleştirmektedir. Yine bu çerçevede Türk üniversiteleri Afrika üniversiteleriyle mutabakat zabıtları ve öğrenci değişim programları yaptığı gibi Afrika ülkelerinde kampüs ve tamamlayıcı programlar tesis edebilir (Bakarı, 2006).

Bu bağlamda kültürel diplomasi sahasında önemli faaliyetler gerçekleştiren Yunus Emre Enstitüsü (YEE)'den bahsetmek yerinde olacaktır. Afrika'da 8 ülkede 10 Yunus Emre Enstitüsü bulunmaktadır ve Enstitü tarafından Türkoloji Projesi ve İşbirliği Protokolleri çerçevesinde 8 ülkede 13 üniversiteyle protokol imzalanmıştır. Özellikle Türkçe öğretimi konusunda gerçekleştirilen kurslar ve Türkçe yeterlilik sınavları uluslararası öğrenciler ve Türkiye'ye ilgisi olanlar için kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur (YEE, 2017).

Türk STK'lar ve Barış İnşası

Türkiye'nin Afrika'daki sivil kapasitesini değerlendirdikten sonra bu kapasite barış inşası çerçevesinden analiz edilebilir. Önceki bölümlerde ele alınan sivil toplumun barış inşa fonksiyonlarına göre Türk STK'ları değerlendirmeden önce bu fonksiyonları icra ederken karşılaşılan zorluklara veya avantajlara temas etmekte fayda vardır.

Türkiye'nin Afrika'nın neredeyse tamamıyla olan derin tarihi ve kültürel bağları Afrika'da faaliyet gösteren ve Afrika üzerine çalışan sivil toplum temsilcileri için büyük bir avantajdır (Kavas, 2015). Zira sivil toplum için sahada çalışmanın en önemli zorluklarından birisi kabul edilmektir (Mang'eni, 2009). Türkiye'nin Afrika'da sömürge geçmişinin olmaması, ortak tarihi ve kültürel değerlerin bulunması, Millî Mücadele'nin Afrika toplumlarına ilham vermesi gibi faktörler Afrika toplumlarında Türkiye'ye karşı yaygın bir sempatiye sebep olmuştur. Öte yandan gerek sömürgeci ülkelerin gerekse yerel milliyetçi bazı odakların propagandasıyla Türkiye aleyhinde sınırlı da olsa menfi bir kanaatin yerleşmesi istenmiştir. Özellikle bir dönem Osmanlı Devleti idaresinde bulunmuş Kuzey Afrika ülkelerinde Türkler aleyhine bir takım olumsuz önyargılar kasıtlı olarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Afrika'da faaliyetler yana sivil toplum kuruluşu mensuplarının muhatap oldukları toplum ve ülke hakkında derinlikli bilgi sahibi olarak mevcut avantaj ve dezavantajları iyi tahlil etmesi ve ancak bu şekilde kabul görebileceklerini bilmelidirler. Barış inşa edici faaliyet gerçekleştirmenin veya sivil toplum projeleri icra etmenin ilk şartı güven tesisidir.

Sivil toplum kuruluşlarının Afrika'da barış inşa edici fonksiyonları icra ederken karşılaşması muhtemel bir diğer zorluk yeterli insan kaynağı ve bütçe yetersizliği olarak ifade edilebilir. Aşağıda da görüleceği gibi barış inşa fonksiyonlarını ayrı ayrı veya birbiriyle bağlantını birkaçını veya tamamını yapmak çok yoğun bir ön hazırlık, sadece birisi için bile başarı için sürdürülebilirlik ve nihayetinde gerçekçi bir raporlama faaliyetini lüzumlu kılıyor. Bu fonksiyonların başarıyla gerçekleştirilmesi için gönüllülük kapasitesinin varlığı faydalı olsa da yeterince profesyonel insan kaynağı ihtiyacı zaruretler. Profesyonel insan kaynağını yetiştirmek, faaliyetler için doğru, sağlıklı ve sürekli ihtiyaç olan verileri temin etmek ve planlanan faaliyetleri sahadaki ortaklarla gerçekleştirerek sürdürülebilirliğini sağlayarak nihayete erdirmek güçlü bir bütçeyi ve çalışmaların devamı için bütçe kaynaklarının ve bağışçıların

motive edilerek ve bilgilendirilerek sivil toplum akarının ayakta tutulması gerekmektedir. Bu anlamda barış inşa edici fonksiyonları gerçekleştirmek adeta biz zincirin halkaları gibi olan faaliyetler bütününe hayata geçirmekle doğru orantılıdır.

Bu bağlamda Türk STK'ların Afrika'daki faaliyetlerini gerçekleştirirken ve aşağıda inceleyeceğimiz barış inşa fonksiyonlarını realize ederken karşılaşacağı risklerin iyi analiz edilmesi gerektiğidir. Fay hatlarının kırılgan olduğu toplumlarda sivil toplum faaliyeti icra etmek, taraflar arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmak, kaynakların sınırlı olduğu toplumlara insani yardım ulaştırmak, etkin çatışma riskinin olduğu ve şiddetin hüküm sürdüğü coğrafyalara nüfuz etmeye çalışmak, yerel, bölgesel ve uluslararası odakların kontrol veya nüfuz ettiği terör örgütlerinin güvenlik tehditleriyle mücadele etmek gibi birçok tehlikeyi içinde barındıran şartların elverdiği ölçüde sivil toplum fonksiyonlarını hayata geçirebilmektedir. Kaynak ve muhatap devletin tavrı ve şiddetin derecesi sivil toplumun barış inşa edici kapasitesini kullanabilmesi için iki başat unsurdur. Sözelimi insani yardımın siyasallaşması ve suistimal edilmesi çatışma bölgelerinde oldukça yaygın bir durumdur ve birçok yolsuzluğun da sebebi veya sonucu olan bir uygulamadır. Yoğun olarak Afrika'da proje yapan Türk STK'larının insani yardım faaliyetleri (barış inşası kavramıyla ifade edilecek olursa 'servis sağlama' fonksiyonu) kimi zaman tarafların yönlendirmesine veya engellenmesine maruz kalabilmektedir. Çünkü özellikle çatışma bölgelerinde insani yardımın seyri çatışmanın da seyrini belirleyebilmektedir ve demografi tarafların yönetmek istedikleri en önemli faktördür.

Çalışmanın bu kısmında Türk sivil toplum kuruluşlarının Afrika'daki veya Afrika'ya yönelik faaliyetlerini önceki bölümde teorik çerçevesi çizilen barış inşası fonksiyonları olan gözlemlene/izleme, koruma, savunuculuk, sosyal uyum, sosyalleşme, kolaylaştırıcılık, servis sağlama ve deradikalizasyon bakımından incelenmeye ve Türk STK'ların Afrika'daki barış inşa edici kapasitesi tartışılmaya çalışılacaktır.

Gözlemlene/izleme fonksiyonu aslında diğer tüm fonksiyonların da temelini teşkil etmektedir. Türkiye'de sırf bu amaçla kurulmuş bir STK yoktur. Ancak Afrika'ya yönelik araştırmalar yapan ve insan kaynağı yetiştiren Afrika Vakfı, Afrika Koordinasyon ve Eğitim Merkezi (AKEM), Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM), Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi (AFSAM), Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF), Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) ve Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) gibi sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği programlar ve yaptığı yayınlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca Afrika'da faaliyet gösteren insani yardım kuruluşları olan İnsani Yardım Vakfı (İHH), Deniz Feneri Derneği, Beşir Derneği, Hayrat İnsani Yardım Derneği, Umuda Koşanlar Derneği, Sadakataşı Derneği, Cansuyu Derneği, İnsana Değer Veren Dernekler Federasyonu (İDDEF)'in yayınladığı faaliyet raporları ve seyahatnameler de bu kategoride değerlendirilebilir. 68 uluslararası öğrenci derneğini bünyesinde barındıran Uluslararası Öğrenci Dernekler Federasyonu (UDEP)'in öğrenci sunumları, raporları ve akademik yayınlarını da gözlemlene/izleme faaliyeti olarak kabul etmek mümkündür. Ayrıca Afrika'da örgütlenmesini artıran ve Afrikalı iş insanlarıyla Türk iş insanlarını fuar ve forumlarda buluşturan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) da barış inşası fonksiyonlarından gözlemlene/izleme fonksiyonuna ticaret ve ekonomi perspektifinden katkıda bulunmaktadır (MÜSİAD, 2018).

Ancak, barış inşası için gözlemlene/izleme fonksiyonu çok daha dar alanda, sürekli ve sistematik bir çalışmayı ifade etmektedir. Önceki bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınan barış inşası planlaması ve icrası için gerekli olan saha tarama ve envanter çalışmasına ve haritalandırma faaliyetlerine odaklanan sivil toplum kuruluşu Türkiye'de bulunmamaktadır. Bu anlamda ciddi bir kapasite eksikliği vardır denilebilir. Bu anlamda eksik ve sınırlı da olsa Afrika-Türkiye İnisyatifi (ATİ)'nin himayesinde ve Türkiye Maarif Vakfı ile ortaklaşa Etiyopya'da gerçekleştirilen Merhaba Afrika projesi örnek olarak değerlendirilebilir. Ancak bu çalışma da tüm Afrika için planlanmış olsa da kaynak yetersizliğinden devam edememiş ve medya alanında sınırlı bir projeye dönüşmüştür. Afrika'ya yönelik barış inşası

faaliyetlerinin ve diğer projelerin stratejik bir planlama dâhilinde icra edilmesi için bu kapasiteyi dolduracak bir yapılanmanın kurulması hayati önemdedir.

Paffenholz'un sıralamasına göre sivil toplum kuruluşlarının barış inşa fonksiyonlarından birincisi koruma fonksiyonudur. Ancak koruma en önemli ve hayati fonksiyon olsa da işlem sırasına göre gözlemlene/izleme fonksiyonu daha önce değerlendirilebilir. Haddizatında tüm barış inşa fonksiyonları iç içe geçmiş faaliyetler bütünüdür. Sivil kapasiteye ve zemindeki şiddet ve çatışma fazına göre hepsi ihtiyaç nispetinde uygulanabilmektedir. Geniş anlamda koruma fonksiyonunun icrasına göre Türk STK'ların Afrika faaliyetleri tahlil edildiğinde barınma, sağlık, bazı acil insani yardım faaliyetleri ve psikososyal destek projeleri bu kapsamda ele alınabilir (Volkan, 2009). TİKA ile ortaklaşa düzenlenen mağdur sivillerin can, mal ve kimlik korunmasına matuf tüm aktiviteler aslında koruma fonksiyonuna dâhildir. Rutin insani yardımlar servis sağlama fonksiyonu çerçevesinde değerlendirilirken çatışma bölgelerinden kaçan mültecilere veya doğal afetlere maruz kalan mağdurlara yönelik acil yardımlar ve yetim koruma programları koruma fonksiyonunu icra etmek olarak analiz edilmelidir. Örnek vermek gerekirse 2020 Kasım ayının başında Tigray eyaletini yöneten Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF)'e karşı Etiyopya ordusu tarafından başlatılan operasyon sonrası elli bine yakın insanın Sudan sınırına kaçmak zorunda kalması acil bir insani krizin doğmasına sebep olmuş ve Türkiye'den İHH buradaki mültecilere yönelik acil insani yardım başlatmıştır (Aktaş, 2020). Bu sağlanan sağlık, barınma ve beslenme odaklı acil yardım binlerce sivilin can güvenliği ve beden koruması kapsamında analiz edilmelidir. Bu koruma desteği geçici olduğu gibi kalıcı korumaya yönelik projeler geliştirildiği de görülmektedir. Mesela Umuda Koşanlar Derneği'nin Umutlu Köyler Projesi bu kapsamda ele alınabilir (Umuda Koşanlar, 2021). Ancak bu örnekler çoğaltılabilirse bile Afrika'daki ihtiyaçla kıyaslandığında oldukça sınırlı ve azdır. Afrika'da geniş anlamda koruma fonksiyonuna hizmet edecek sivil kapasitenin saha taramaları yapıldıktan sonra stratejik bir planlama dâhilinde artırılması mevcut ve muhtemel çatışma ve krizler dikkate alındığında şarttır.

Koruma fonksiyonunu dar anlamda ve daha teknik ve profesyonel çerçevede ele almak gerekirse çatışma ortamlarında gerçekleştirilen sivil savunma faaliyetleri ve sivillerin çatışmadan kurtarılması, kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk fonksiyonu kapsamında da değerlendirilebilecek olan tutuklu ve esirlerin durumlarının izlenmesi, takasları, bu kapsamdaki insanların çatışma bölgelerinden çıkarılması için gerçekleştirilen tüm aktiviteleri içeren insani diplomasi faaliyetleri sivil toplumun barış inşa edici kapasitesi açısından oldukça önemlidir. Bu iki fonksiyon açısından Türk STK'larının özellikle Afrika'ya yönelik bir kapasitesi henüz gelişmemiştir. Bu çerçevede insani diplomasi ve sivil savunma birimlerinin kurulması ve gerekli insan kaynağının yetiştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda tek istisna İHH'nin Libya'da gerçekleştirdiği insani diplomasi inisiyatifleri ve bu kapasitenin gelişmesi için gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleridir (İHH, 2021).

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarından bir diğeri olan savunuculuk da hem teknik ve hukuki hem de daha geniş anlamda kampanyalar ve lobicilik şeklinde icra edilmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği nezdindeki mekanizmalara dâhil olarak sivil toplum kuruluşlarının kıta barışına ve güvenliğine katkıda bulunma imkânları vardır (Yassin, 2010). Afrika'daki hak ihlalleri ve çatışma mağdurlarının tespiti ve bunların hukuki zeminde takibi gerek insan kaynağı gerekse bütçe ihtiyacı sebebiyle oldukça profesyonel bir sahadır. Henüz Türk STK'larının bu tür bir kapasitesi mevcut değildir. Düşünce kuruluşlarının ve bazı insani yardım derneklerinin yetersiz denebilecek sayı ve evsafa raporları haricine bu anlamda bir proje yürütülmemektedir. Ancak kamuoyu oluşturmak ve kampanyalar yapmak suretiyle savunuculuk faaliyetine Temmuz 2013'te Mısır'da gerçekleştirilen darbe ve sonrasında kanlı olaylar sonrasında Türkiye'deki STK'ların Türkiye'de ve uluslararası arenada yaptığı kampanyalar örnek gösterilebilir (Telci, 2017). Örneğin Eylül 2013'te Uluslararası Rabia Platformu çatısı altında toplanan Türk sivil toplum kuruluşları Türkiye'nin tüm şehirlerinde ve uluslararası ortaklar aracılığıyla dünyanın önemli başkentlerinde Mısır'daki darbeye

ve hak ihlallerine dikkat çekmişlerdir. Ancak bu kampanya ve lobi çalışmaları ulusal ve uluslararası konjonktür sebebiyle ve sivil toplum kuruluşlarının bütçe yetersizlikleri sebebiyle sürdürülebilirlik kazanamadı ve hukuki mücadele zeminine dönüştürülemedi. Mülteci Hakları Derneği ve Uluslararası Hak İhlalleri Merkezi (UHiM) gibi yeni kurulan sivil toplum kuruluşları ise henüz Afrika'ya yönelik faaliyetler yapmamaktadır. Barışın inşa edilmesi için adaletin tesisi ve temini önemli bir şarttır. Çatışma, terör ve insani kriz sarmalındaki Afrika'nın birçok bölgesinde barış inşası faaliyetlerinin başarılı olması için savunuculuk kapasitesinin de geliştirilmesi zarureti vardır. Afrika'ya yönelik stratejik vizyon çerçevesinde bu kapasitenin inşasına özellikle odaklanmak ve Türkiye'nin Afrika siyaseti kapsamında bu bağlamdaki sivil kapasitenin oluşturulması ve geliştirilmesi desteklenmelidir.

Barış inşasında en önemli unsurlardan birisi toplumların direncini yükseltecek faaliyetler yapmaktır. Bu tür aktiviteler hem toplumları dışardan gelecek tehlikelere karşı korur ve bağımsızlık sistemini güçlendirir hem de iç kırılmalıkları tamir ederek daha mukavemetli kılar. Bu çerçevede önceki bölümde de incelendiği gibi aynı grup içindeki kaynaşmayı, uzlaşma ve barış kültürünü geliştiren sosyalleşme fonksiyonu ile birlikte farklı grupların tanışma, bir arada yaşama, entegrasyon ve birlikte iş yapma kabiliyet ve kapasitesinin gelişimine katkıda bulunan sosyal uyum fonksiyonu birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur. Afrika'da faaliyet gösteren ve Türkiye'deki Afrikalılara yönelik çalışmalar yapan Türk STK'ların birçok projesi ve etkinliği mevcuttur. Kısmen uzmanlık isteyen bu iki fonksiyonun icrasına insani yardım kuruluşlarının toplu organizasyonları, eğitim çalışmaları ve kültürel etkinlikleri örnek olarak verilebilir. Sınırlı da olsa özellikle çatışma ve felaket geçirmiş toplumlara yönelik psikososyal destek ve rehabilitasyon faaliyetleri yeni yeni gelişmekte ve uygulanmaktadır. Bu bağlamda bir sonraki fonksiyon olarak incelenecek olan servis sağlama kapsamında değerlendirilen insani yardımın kapsamı genişletilmeli ve insani yardım kuruluşları sosyalleşme ve sosyal uyum odaklı programları ve projeleri faaliyetlerine ilave etmelidirler. Bu çerçevede Zanzibar ve İstanbul merkezli Assalam Community Foundation'un çocuk ve kadınların güçlendirilmesine yönelik projeleri ve faaliyetleri zikredilebilir. Ayrıca Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Hayrat Vakfı, Ensar Vakfı, İDDEF ve İhlas Vakfı eğitim ve kültür derneklerinin Afrikalılara yönelik eğitim faaliyetleri, Ramazan ve Kurban programları gerek grup içi sosyalleşme gerekse sosyal uyum kapsamında değerlendirilebilir. Afrika ülkelerindeki mezun dernekleri, Türkiye'deki Afrikalı öğrencilerin uyumu için faaliyetler yapan çoğu UDEF çatısı altında olan uluslararası öğrenci dernekleri de gerek sosyalleşme gerekse sosyal uyum adına en kalıcı faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Ancak özellikle çatışma, katliam ve benzeri krizler sonrası travma yaşamış toplumlarda taraflar arası sosyalleşme çalışmaları birçok faktörün bir araya getirilmesi gereken uzun ve profesyonel çalışmalarla gerçekleştirilebilecek süreçlerdir. Bu bağlamda Türk STK'larda ciddi bir kapasite eksikliğinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle sağlık yardımları yapan Yeryüzü Doktorları gibi sivil toplum kuruluşlarının psikolojik destek ekiplerini geliştirmesi bu kapasite inşasının gerçekleşmesi ve sosyal uyum ve sosyalleşme fonksiyonlarının icrası için elzemdir (Volkan, 2009).

Afrika'ya yönelik faaliyetler yapan Türk STK'ların barış inşa fonksiyonlarından en güçlüsü hiç şüphesiz servis sağlama fonksiyonudur. Zira insani yardım kuruluşlarının gerçekleştirdiği bu fonksiyon hem en geniş ve zengin insan kaynağına hem de en yüksek bütçe ayrılan fonksiyondur. Çin, Hindistan, ABD veya AB ülkelerinin aksine Türk STK'ların resmî kurumlarla koordineli veya bağımsız Afrika'ya yönelik gerçekleştirdiği insani yardımlar insani yardımı araçsallaştırmayan, ahlaki temellere dayanan ve fakirliğin giderilmesini hedefleyen bir yaklaşıma sahiptir (Polman, 2014). Bu özellikleriyle diğer ülkelerin yardım modellerinden ayrılan Türk yardım modeli doğrudan, farklı gündemleri ve amaçları olmayan, kalkınmayı da hedefleyen yönleriyle ölü ve etkisiz yardımdan ziyade etkili ve sonuç odaklı yardım olarak değerlendirilmektedir (Polman, 2014). Bu yönleriyle özellikle Somali, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad gibi ülkelerde başarılı örnekleri olan Türk STK'ların yardım çalışmaları (Arpa, 2013) (Orakçı, 2018) muhatap toplumların direncini artıran, fakirlikle mücadele etmelerini kolaylaştıran ve orta ve uzun vadede kalkınmalarını sağlayan özellikleriyle barış inşa edici özelliği çok güçlü çalışmalardır. Türk STK'ların insani yardımlarının başarısı diğer ülkelerin insani yardım faaliyetlerindeki

problem ve risklerin de daha açık görülmesini sağlaması bakımından da barış inşasına hizmet eden bir yönü vardır. Bu çerçevede Kızılay ve Diyanet Vakfı başta olmak üzere; İHH, Deniz Feneri Derneği, Sadakataşı Derneği, Beşir Derneği, Hayrat Vakfı Derneği, Yeryüzü Doktorları, İDDEF, Cansuyu Derneği, Umuda Koşanlar Derneği gibi birçok farklı ölçek ve kapasitede insani yardım kuruluşları Afrika'da faaliyet icra etmekte ve barış inşasına katkıda bulunmaktadır. İnsani yardım kuruluşlarının bu zenginliğine ve oluşturdukları başarılı Türk modeline rağmen insani yardım zincirinin tüm halkalarını kapsayan sürdürülebilir projeler üretmekte, Afrika'ya yönelik insani yardımların stratejik bir şekilde icra edilmesinde ve belki de en önemlisi birbirleriyle ve yerel ortaklarla etkili koordinasyon tesis etmek hususlarında eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu noktaların dikkate alınarak ve her anlamda insani yardımı zenginleştirerek servis sağlama fonksiyonunda bir kapasite inşasının sağlanması başarılı Türk modelini daha da standartlarla donanmış hale getirip sürdürülebilir kılacaktır.

Son olarak sosyalleşme ve sosyal uyum fonksiyonları kapsamında da değerlendirilebilecek olan ancak önemine binaen ayrıca ele alınmanın faydalı olabileceği bir sivil toplum fonksiyonu da radikalleşme ile mücadele fonksiyonudur. Afrika'da barış ve güvenliğin önündeki en önemli engellerden birisi terör örgütleridir. Eş-Şebab, Boko Haram ve DAESH gibi terör örgütlerinin yanı sıra Türkiye'de kanlı bir darbe girişiminde bulunmuş, Türkiye'nin Afrika'daki varlığına ciddi anlamda tehdit teşkil eden FETÖ de Afrika'da gerek Türk STK'ların barış inşa edici faaliyetlerine gerekse Afrikalı Müslüman toplumların kalkınmalarına, toplumsal direnç kazanmalarına ve refahına engel teşkil etmektedir. Özellikle sömürge dönemlerinde de ciddi zulüm görmüş Afrika'daki Müslüman azınlıklar terör örgütleri ve İslam karşıtlığından ciddi anlamda etkilenmektedirler (Dağ, 2015). Türk STK'ların radikalleşme ile mücadele için bu terör örgütlerinin etkilerini azaltacak projeler geliştirmesi gerektiği gibi terör örgütlerine yeni katılımları ve terör örgütlerinin zemin bulmasını engelleyecek şekilde Müslüman toplumlar içerisinde İslami eğitim başta olmak üzere İslam karşıtlığıyla mücadele için barış ve bir arada yaşama kültürünü destekleyecek çalışmalar gerçekleştirmelidir (Dağ, 2015). Bu çerçevede Türkiye Diyanet Vakfı ve Türkiye Maarif Vakfı'nın çalışmaları hayati önemdedir. Ayrıca bu bağlamda dini cemaat kökenli Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Beşir Derneği, İDDEF, Safa Vakfı, Ensar Vakfı, Hayrat Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'de yaşanan İslam modelini Afrika toplumlarına taşıdıkları ve bu çalışmaların uyum problemleri olsa da radikalleşme eğilimlerine önemli ölçüde engel olduğu görülmektedir. Ancak radikalleşme ile mücadele diğer fonksiyonlarda da ifade edildiği gibi ihtisas gerektiren ve çok katmanlı ve çok boyutlu icra edilmesi gereken bir filler bütünüdür. Ayrıca tabana yönelik faaliyetlerin hükümetler, elit seviye diplomatlar ve medya ile doğru kurulmuş ilişkilerle uyum içerisinde sürdürülmesi gereken icraatlardır. Bu çerçevede Türk STK'ların yerel medya kapasitesini geliştirmeye yönelik projeleri radikalleşme ile mücadele noktasında etkili hamlelerdir. Olumlu örneklerin yayılması adına Anadolu Ajansı'nın Afrika yayınları, YTB ve TİKA tarafından Afrikalı medya temsilcilerine yönelik kapasite inşası hedefli eğitim projelerine ilave olarak Türk STK'ları tarafından yerel ölçekte radyo, televizyon, gazete ve sosyal medya araçları kurulmasını amaçlayan projeleri desteklemek etkili olabilir. Türk STK'ların Afrika faaliyetlerini gelecek tehdit etmesi kuvvetle muhtemel olan radikalleşme ve terör örgütleri ile mücadele resmi-sivil kurumların ortaklaşa projeler geliştirerek gerçekleştirmesi gereken bir barış inşa fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapasitenin inşası için hem yeterli insan kaynağı hem de yerel hükümet ve sivil yapılarla etkili koordinasyon mekanizmalarının kurulması gerekmektedir.

Sonuç

Sivil toplum kuruluşlarının çatışmalara müdahale ve barış inşası süreçlerine destek fonksiyonları büyük oranda belli olsa da bu alanlardaki insan kaynağı yetersizliği ve uluslararası sistemden adalet ve yaptırım üretmeyen yapısının ve devletlerin tavırlarının hâlâ bu süreçlerin seyrini belirleyen en önemli unsur olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak savaşların ve çatışmaların hibrid ve sofistike bir şekilde bürünmesi sivil toplum kuruluşlarının önemini de gün geçtikçe artırmaktadır.

Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisinin son yıllarda artması ve diplomatik, siyasi, ekonomik, kültürel ve insani alanlarda gerçekleşen Afrika'ya açılım politikası bu alandaki sivil toplum kapasitesinin gelişimini de tetiklemiştir.

Türk STK'larının Afrika'daki faaliyetleri tasnif ve tahlil edildiğinde henüz çok yetersiz olsa da Afrika'da barışın tesisi için orta ve uzun vadede etki doğuracak niteliktedir. Bu etkinin güçlenmesi için sivil toplum kuruluşlarının barış inşa fonksiyonları çerçevesinde ve stratejik bir plan dâhilinde hem yeni sivil toplum yapılarının kurulması hem de mevcut kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gelişime çarpan etkisi yapacak bir diğer adım ise Afrika ülkelerine yönelik kalkınma yardımlarının artırılması ve yerel sivil toplum ve medya kapasitesinin geliştirilmesine yönelik projelere ağırlık verilmesi olacaktır.

Ayrıca barış inşa fonksiyonlarının çalışılan bölgelerde başarılı olması için bütüncül bir anlayışla projelerin planlanması ve icra edilmesi, bu doğrultuda Afrika diasporasına odaklanan ve diaspora ilişkileri üzerine faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum yapılarının bulunmasının faydalı olacağı görülmektedir.

Kaynakça

- Akyeşilmen, N. (2013). Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz. N. Akyeşilmen içinde, *Barış Konuşmak* (s. 18-44). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Aktaş, T. (2020, 11 17). *BM: Etiyopya-Sudan sınırında büyük bir insani kriz kapıda*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-etiyopya-sudan-sinirinda-buyuk-bir-insani-kriz-kapida/2046687> adresinden alındı.
- Arpa, E. (2013). *Afrika Satrancında Sudan*. Ankara: Meneviş Yayınları.
- Bakır, Z. Z. (2018). *İnsani Diplomasi*. İstanbul: İNSAMER.
- Bakarı, M. (2006). Sahra Altı Afrika'nın Türkiye İçin Önemi. A. Kavas, & U. Tepebaş içinde, *Sahra Altı Afrika* (s. 51-56). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bayraktar, B. (2012). Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (s. 249-273). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Baydemir, M. (2020). Türkiye'nin 'Afrika Açılımı': Yükseköğretimde Sahraaltı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2013-2018). *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 56-68.
- Cicioğlu, F. (2019). Türkiye'de Sivil Toplum. F. Cicioğlu içinde, *Ortaoğu'da Sivil Toplum, İmkanlar ve Kısıtlılıklar* (s. 29-59). Ankara: Kadim Yayınları.
- Daban, C. (2017). *Dekolonizasyon Süreci ve Sonrası Afrika*. İstanbul: AçılımKitap Yayınları.
- Dağ, A. E. (2015). *Afrika'da Müslüman Azınlıklar*. İstanbul: İHH Yayınları.
- DİB. (2019, 10 22). "3. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi" sonuç bildirgesinin okunmasıyla sona erdi. Diyanet İşleri Başkanlığı: <https://www.diyaret.gov.tr/TR-Kurumsal/Detay/26049/3-afrika-musulman-dini-liderler-zirvesi-sonuc-bildirgesinin-okunmasiyla-sona-erdi> adresinden alındı.

- Fırat, M. (2010). Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. U. Tepebaş içinde, *Türkiye-Afrika İlişkilerinde Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü* (s. 171-177). İstanbul: TASAM Yayınları.
- İDSB. (2005, 05 01). *İslam Dünyası STK'lar Birliği*. İDSB: <https://www.idsb.org/tr/kurumsal/about> adresinden alındı.
- İHH. (2021, 01 05). *İnsani Diplomasi, Afrika Haberleri*. İHH: <https://www.ihh.org.tr/haber/insanidiplomasi-afrika?page=2> adresinden alındı.
- İNSAMER. (2018, October 23). *Humanitarian Diplomacy: A Conceptual Discussion*. insamer: https://insamer.com/en/humanitarian-diplomacy-a-conceptual-discussion_1730.html adresinden alındı.
- İskit, T. (2007). *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveristesi Yayınları.
- İskit, T. (2017). *Diplomasinin Gücü, Modern Ortadoğu'nun Şekillenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveristesi Yayınları.
- İşbilir, C. (2014). *Hariciyenin Yeni Aktörleri "Yeni Türkiye'nin İnce Gücü"*. İstanbul: İlmek Kitapları.
- Karataş, İ. (2020). Reassessing the Reasons of Democracy Deficit in the Middle East through the Role of Islam. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, Vol: 7, No: 2, pp. 35-59.
- Kavas, A. (2015). *Osmanlı-Afrika İlişkileri*. İstanbul: Kitabevi.
- Köse, T., & Coşkun, İ. (2019). *Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Mang'eni, B. E. (2009). Barışın Tesisinde ve Çatışma Çözümünde Sivil Toplum. U. Tepebaş içinde, *Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) "İşbirliği ve Kalkınma"* (s. 255-264). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Oba, A. E. (2006). Sahra Altı Afrika Ülkelerinin Türkiye'ye Bakışı ve Beklentileri. A. Kavas, & U. Tepebaş içinde, *Sahra Altı Afrika* (s. 541-546). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Orakçı, S. (2018). *Somali, Silahların Gölgesinde 26 Yıllık İstikrar Arayışı*. İstanbul: İnsamer.
- Orakçı, S. (2018). *Sudan, Parçalanmadan Toparlanmaya*. İstanbul: İnsamer.
- Orakçı, S. (2018). *Türkiye Afrika İlişkileri, Tarihi Süreç, Yaklaşımlar ve Beklentiler*. İstanbul: İNSAMER.
- Özcan, Y. (2019, 01 30). *'Maarif Vakfı için 2018 Afrika'da başarılarla dolu bir yıl oldu'*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-icin-2018-afrikada-basari-larla-dolu-bir-yil-oldu/1379464> adresinden alındı.
- Paffenholz, T. (2010). Civil Society and Peacebuilding. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 43-64). London: Lynne Rienner Publishers.
- Paffenholz, T. (2010). What Civil Society Can Contribute to Peacebuilding. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 381-404). London: Lynne Rienner Publishers.
- Paffenholz, T., & Spurk, C. (2010). A Comprehensive Analytical Framework. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 65-76). London: Lynne Rienner Publishers.

- Paffenholz, T., Spurk, C., Belloni, R., Kurtenbach, S., & Orjuela, C. (2010). Enabling and Disabling Factors for Civil Society Peacebuilding. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 405-430). London: Lynne Rienner Publishers.
- Polman, L. (2014). *Kriz Kervanı*. İstanbul: Paloma Yayınevi.
- Ramsbotham, O., Woodhouse, T., & Miall, H. (2017). *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press.
- Sönmezoğlu, F., Yıldız, Y. G., Arıboğan, D. Ü., & Dedeoğlu, B. (1992). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sandıklı, A., & Kaya, E. (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (s. 133-161). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Schirch, L. (2013). *Conflict Assessment & Peacebuilding Planning*. London: Kumarian Press.
- Telci, İ. N. (2017). *Mısır, Devrim ve Karşı Devrim*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Türkiye Maarif Vakfı. (2020, 01 10). *Türkiye Maarif Vakfı*. Türkiye Maarif Vakfı: <https://turkiyemaarif.org> adresinden alındı.
- UDEF. (2021, 01 10). *Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu*. UDEF: <https://udef.org.tr/tr/derneklerimiz/> adresinden alındı.
- Umuda Koşanlar. (2021, 01 05). *Umutlu Köyler Afrika*. Umuda Koşanlar: <https://umudakosanlar.org.tr/faaliyet/birlikte-neler-basardik/umutlu-koyler-afrika-1> adresinden alındı.
- Volkan, V. D. (2009). *Kimlik Adına Öldürmek, Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Weiss, T. G. (2016). *Humanitarian Intervention*. Cambridge: Polity Press.
- Yassin, E. M. (2010). Sivil Toplumun Basış ve Güvenlik Gündemindeki Rolü. U. Tepebaş içinde, *Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişiminde Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü* (s. 187-194). İstanbul: TASAM Yayınları.
- YEE. (2017, 10 21). “YEE, Afrika’da örnek teşkil edecek yeni işlere imza atacak” . Yunus Emre Enstitüsü: <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yee-afrikada-ornek-teskil-edecek-yeni-islere-imza-atacak> adresinden alındı.
- YTB. (2020, 01 27). *Türkiye-Afrika İş Birliğine YTB'nin Türkiye Bursları Damgasını Vurdu*. YTB: <https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-afrika-is-birligine-ytbnin-turkiye-burslari-damgasini-vurdu> adresinden alındı.
- Zaim, S. (2005). *Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı*. İstanbul: İşaret Yayınları.